

La repressió a Granollers durant el primer franquisme (1939-1944)

61

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2005

Resum: *L'any 2003 l'Associació Cultural de Granollers va concedir la Borsa d'estudis XII Memorial Joan Camps a un projecte d'investigació sobre la repressió franquista a Granollers. L'objectiu del treball era fer una anàlisi exhaustiva de la documentació disponible sobre la repressió del primer franquisme a Granollers per tal de veure com va afectar aquesta repressió la població granollerina en els diversos àmbits. A banda de les persecucions judicials i militars, que havien estat més estudiades, s'han incorporat a la recerca aspectes com ara les confiscacions, humiliacions i discriminacions, a partir del buidat d'algunes fonts municipals i militars que fins ara no havien estat consultades per ningú, i s'ha fet una anàlisi del procés repressiu des d'una perspectiva quantitativa i qualitativa. Aquesta ponència presenta les conclusions principals d'aquest estudi.*

1. Introducció¹

«L'entrada de les tropes franquistes a Granollers representava un canvi de forma i de fons, profund en ambdós casos, en la vida de la ciutat. Es produïa l'ocupació militar quan la guerra no estava acabada i es feia sota un control total i una repressió forta, dura (...). Amb la remor i l'esglai de la fugida de molta gent, amb els bombardejos i els diversos incendis provocats durant la retirada cap a França, amb les darreres morts causades per uns i altres (...) el panorama de la ciutat, tal com hem indicat era lamentable».²

¹ Aquest article és bàsicament el treball guanyador de la Borsa d'estudi XII Memorial Joan Camps atorgada per l'Associació Cultural de Granollers a través del Centre d'Estudis de Granollers i que va ser presentat al Museu de Granollers el 17 de novembre de 2005. Aquesta recerca, inacabada, és fruit del meu treball i del suport de molta gent, a la qual he d'agrair la seva paciència i el seu ajut. Per això, vull començar agraïnt el suport de Borja de Riquer, Joan Garriga, Montse Lorente, Carme Pérez, Joan Pi, Jordi Planas, Donat Puig, Teresa Riera, Roser Rodríguez, Lluïsa Salvador, Lluís Tintó, i Joan Ventura i de tantes altres persones que m'han ajudat. Per altra banda, sé que un tema com aquest és «material sensible» per a algunes persones, a qui espero no ferir, però crec que aquest treball forma part de la memòria històrica de la ciutat i que, per tant, cal que tots aquells fets siguin explicats i interpretats. Per ampliar la informació i veure part dels annexos, podeu consultar el treball complet a la biblioteca de l'Associació Cultural de Granollers o bé accedir a la web: <http://www.xtec.net/~enavar22> en el seu apartat sobre repressió franquista.

² Garriga i Andreu, Joan: *Franquisme i poder polític a Granollers (1939-1975)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2004, pàg. 13 i 14.

Ara bé, alguns reberen els vencedors com a amics, mentre que la majoria de granollerins eren considerats perdedors i van haver d'optar per marxar o esperar el càstig organitzat per l'autoritat militar i els que li donaven suport.

Però per què aquesta venjança? Amb la victòria franquista es dona la volta a una situació que a Granollers havia suposat l'ascens de les forces d'esquerrres des del 1931 al govern municipal, i per això la repressió era el millor mitjà per acabar amb els sectors progressistes. També, però, hi havia un vessant més «humà»: «(...) los sentimientos de venganza por el sufrimiento infringido por los revolucionarios en algunas familias, pero a veces también de odio y de pasión redentorista, guiaban muchas de las actitudes manifestadas por quienes tomaron parte más o menos activa en la represión de posguerra»³ i només amb la por s'aconseguí sotmetre els qui volien plantar cara.

Però, de què parlem en parlar de repressió? Jo l'entenc com un procés molt ampli que comportava actuacions molt diferents: «la mort, la presó, l'exili (interior i exterior), la discriminació social, política, religiosa, econòmica, ideològica, la fam, la por, la depuració administrativa, els genocidis culturals, etc., en van ser les manifestacions més importants(...)».⁴ Tot això va ser molt més important entre 1939 i 1944, quan l'esperit de venjança era molt més palès, i el règim s'identificava amb el feixisme italià i el nazisme alemany.⁵

Per estudiar aquest procés repressiu em baso en tres tipus de font. Primer, la documentació dipositada a l'Arxiu Històric Municipal de Granollers (AMGR), informació que tot i les dificultats per la mala conservació, és valuosíssima per la seva diversitat i quantitat.⁶ En

³ Mir, Conxita: *Vivir es sobrevivir*. Ed. Milenio, Lleida, 2000, pàg. 254.

⁴ García i Fontanet, Àngel: «Un aspecte de la repressió franquista de la postguerra: la Ley de Responsabilidades Políticas», dins Risques, Vilanova i Vinyes (ed.), *Les ruptures de l'any 1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2000, pàg. 152.

⁵ Una bona definició del feixisme és la que el situa com una forma de conducta política que es preocupava excessivament per la decadència de la comunitat i per cultes compensatoris d'unitat, energia i puresa, on un partit amb una base de masses de militants nacionalistes compromesos treballant amb les elits tradicionals i abandona les llibertats, perseguint amb violència redemptora i sense límits aquells que s'hi oposaven. Aquesta definició l'he extret de Paxton, R.O.: *Anatomía del fascismo*. Península, Atalaya, Barcelona, 2005.

⁶ He de fer un agraïment públic a l'arxivera municipal de Granollers Roser Rodríguez, la qual m'ha ajudat a localitzar tota la informació que esmento, bona part de la qual no estava ordenada i per tant va caldre esmerçar moltes hores per anar localitzant les diferents caixes i fitxers al dipòsit (sic) provisional del complex de Roca Umbert.

segon lloc, he pogut consultar els judicis militars fets a granollerins durant aquells anys i que es troben a l'arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercero del Govern Militar de Barcelona. I en tercer lloc, els testimonis orals i la bibliografia publicada, de la qual destaco l'obra de Joan Garriga que s'ha publicat recentment,⁷ han servit per obtenir informació de primera mà i disposar d'un marc general, el dels anys 40 en aquella petita ciutat que era Granollers.

2. La preeminència militar en el nou ordre repressiu triomfant

El nou poder feixista es va organitzar a Granollers de seguida que les tropes franquistes van ocupar la ciutat el 28 de gener de 1939. El comandant militar Lasierra Aznar va nomenar els jutges militars que s'havien d'encarregar de perseguir els vençuts i les autoritats municipals que havien d'administrar la ciutat, però sempre des d'una perspectiva vertical on quedava clara la preeminència militar, tal com podem observar en carta dirigida a l'alcalde el 20 de juny del 39, on deia que «hasta mi autoridad han llegado quejas sobre la poca o nula actividad desarrollada por algunos gestores. El servicio en su concepto de tal, ni se pide ni se rehusa, debiendo llegar a los máximos sacrificios para su buen desempeño. (...) La poca actividad en el desempeño de un cargo puede interpretarse como desidia o deserción del puesto en que ha correspondido luchar por España en los trabajos de la paz. (...) Espero que vigile y emmiende estas deficiencias para lograr una rápida normalización».⁸

Una de les tasques més importants en aquells moments serà la repressiva, en la qual destacarà la col·laboració que prové de les xarxes clientelars de dretes i també dels familiars de les víctimes de la repressió anterior. Ara bé, la repressió militar serà la més clara i brutal, tot i que també hi haurà la realitzada pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques o el control social realitzat pels ajuntaments. De fet, la immensa majoria dels represaliats que he localitzat ho

⁷ Garriga i Andreu, Joan. *Franquisme i poder polític a Granollers (1939-1975)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2004. Aquest llibre és un resum de la seva tesi doctoral, la qual des del primer moment em va facilitar Joan Garriga per a la meua consulta. Per veure amb més detall (especialment els annexos) aquestes investigacions, vegeu: Garriga i Andreu, Joan: *Franquisme i poder polític a Granollers, 1939-1975*. Tesi doctoral dirigida per Borja de Riquer, Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.

⁸ AMGR. «Carta del Comandante militar al alcalde de Granollers». Correspondència 1939.

van ser per una autoritat militar, la qual des del seu poder castigava els «culpables» amb informes vinguts de testimonis dels veïns, de l'Ajuntament,⁹ de la Guàrdia Civil i la Falange local.

Aquesta repressió militar va exercir els càstigs més durs: les penes de mort, les llargues estades a presó, l'enviament a batallons de treball... i va deixar les autoritats «de segona», és a dir, l'Ajuntament i la Guàrdia Civil, el control social i repressiu més quotidià; però no s'hagués pogut dur a terme sense una xarxa de confidents i de col·laboradors que no tindran cap problema a perseguir tothom qui no seguís les directrius del nou règim o que s'hagués significat abans en la defensa d'idees progressistes. En el cas de Granollers, aquesta repressió més dura va ser impulsada per algunes persones, de les quals parlarem posteriorment, des de la delegació d'informació de Falange.

Aquesta situació, coincident amb la que succeeix a d'altres llocs com ara Terrassa,¹⁰ comporta que mentre el control del carrer i dels mecanismes repressius era exercit des de Falange o per falangistes, el govern municipal conformat per sectors dretans i catòlics no tingui un paper molt actiu en aquest sentit, amb l'excepció de la depuració de treballadors municipals, perquè la vigilància a l'Ajuntament també era en mans de destacats falangistes. També cal destacar que la majoria de judicis i accions es portaren a terme els dos primers anys, el 1939 i 1940, i que després l'activitat repressiva va baixar molt la seva intensitat, com mostren actuacions contra Josep Viaplana Llobet, el 1941, o el fet que persones retornades aleshores, com ara Joan Pi Cabanes, que havia estat un dels dirigents de les joventuts del POUM, o Antoni Mañuz, líder del PSUC, no rebessin cap càstig afegit al que ja havien patit¹¹, o sentències molt més moderades que les anteriors.

⁹ Per saber més del paper municipal en la repressió, podeu llegir Navarro i Doménech, Eduard: «La repressió i les autoritats locals: el cas de Granollers», comunicació presentada al Col·loqui de Tardor *Història i Memòria: El franquisme i els seus efectes als Països Catalans*. Banyoles, novembre del 2005 (en premsa).

¹⁰ A Terrassa, mentre els seguidors del comte d'Egara, els salistes, governaran la ciutat, els falangistes es dedicaran a les tasques repressives amb total impunitat. Vegeu: Marcet, X.: *Qui ha manat a Terrassa? I altres reflexions*. Editorial Egara, Terrassa, 1991, pàg. 23.

¹¹ Testimonis orals també confirmen que a partir del 1941 el ritme repressiu i els passejos de destacats falangistes con Vendoiro, Vila i companyia disminuiran, coincidint amb la destitució del primer com a delegat local de Falange a finals d'aquest any.

3. El control social i moral en el nou Granollers «redimido»

Aquesta tasca de control la va exercir l'Ajuntament de Granollers, el qual en sessió del 16 de març del 1939 decideix contractar Juan Vendoiro i Casimir Vila Tuset, falangistes destacats que controlaran la ciutat, investigant, escorcollant i detenint a qui convingués i que aniran al camp de concentració d'Albatera a buscar els més destacats líders revolucionaris granollerins o a Alacant a buscar el pintor Vicenç Albarrach Blasco. Aquests personatges s'encarregaran de dirigir la Prefectura de Vigilància amb Severo Sabater, des d'on enviaran nombrosos informes a través dels quals controlaran tot el que passava a la ciutat fins al punt de ser els principals agents que imposaran la nova cultura i les noves restriccions morals amb informadors anònims.

Vigilància intervé i opina sobre tot el que té a veure amb les normes morals i socials que cal imposar i els dos primers anys s'ajuda el jutge militar a localitzar els qui calia castigar. Especialment, Juan Vendoiro i Casimir Vila faran nombrosos informes i es dedicaran a regirar les cases de totes aquelles persones denunciades. Ho feren amb tanta «professionalitat» que fins i tot la comissaria de Granollers es queixava a l'Ajuntament dient que aquells «vienen verificando registros domiciliarios a vecinos de esta ciudad, atribuyéndose funciones y atributos que en estos casos solamente competen al Benemérito Instituto de la Guardia Civil y a la policia gubernativa».¹²

El control moral, però, es feia amb el suport de diverses entitats i persones que informaven l'Ajuntament de fets que ells consideraven incorrectes. Així, seran habituals els advertiments d'Auxili Social,¹³ organisme dependent de Falange. També però el control va ser religiós, i l'Església en el pacte amb l'Estat sortit després de la «Cruzada» «va pretendre encotillar els comportaments dels ciutadans dintre dels paràmetres d'una estreta moral cristiana.

¹² AMGR. Correspondència agost de 1939.

¹³ AMGR. Delegación local de Auxilio Social de FET y de las JONS. Demanava col·laboració municipal perquè la «ficha azul» tenia poca acollida a Palou. E. Reverter. 29 de juliol de 41. Correspondència 1941. També el 29 de juliol de 1941 arribava una carta del mateix delegat comarcal d'Auxilio Social on s'afirmava que «Tomás Benezet Oliveras en postulación no aceptó el emblema y dejó de tomar la consumición que se había pedido cuando el dueño del café le exigía el emblema». Hi ha una nota en l'informe del 31 de juliol on diu «se acuerda imponerle multa de 10 ptas».

(...) La vigilància i la condemna eclesiàstica s'estenia a tota mena de manifestacions i situacions que, per acció o omissió, poguessin desvetllar el desig sexual»¹⁴ i les entitats religioses pressionaven l'Ajuntament per tal que controlés aquest aspecte i en especial per Setmana Santa, quan l'Ajuntament comunicava que quedaven suspesos qualssevol actes, o multava les empreses que feien treballar els dies considerats festius.

4. La repressió en dades

4.1. Els reprimits

Tal com hem dit anteriorment, les fonts militars i municipals ens han donat informació sobre més de 3.000 persones de la ciutat. Aquestes persones foren les que sol·licitaren algun aval a les autoritats municipals, o foren sotmeses a algun tipus de control militar o policial. Això, en una ciutat de poc més de 14.000 habitants, i tenint en compte que els avals eren fets quasi tots per homes majors d'edat, ens facilita informació de la majoria de famílies granollerines.

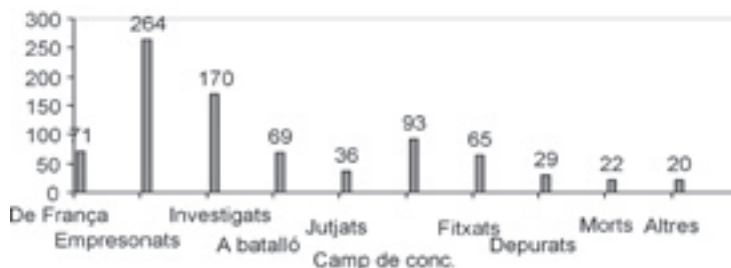
Ara bé, no totes elles foren represaliades. La majoria demanaren avals obligatoris per reintegrar-se a la vida civil i professional, per poder viatjar, o per altres qüestions. Per tant, només s'ha considerat els empresonats, investigats exhaustivament, fitxats, jutjats, condemnats, multats o represaliats d'altra manera que hem localitzat i això ens ha facilitat fins ara una llista de 849 persones que patiren alguna d'aquestes formes repressives.

De totes aquestes persones s'ha obtingut dades fragmentàries sobre l'edat, lloc de naixement, professió, sexe, o el tipus de repressió que patiren i amb elles hem fet un petit estudi fragmentari que ens pot donar algunes pistes per saber qui eren els represaliats granollerins.

La primera dada significativa és la del sexe. Dels 849 represaliats, 63 són dones, indicant això que les dones foren menys actives en els moviments polítics i socials de l'època i potser que foren menys represaliades que els homes. De fet, podem afirmar que les 63 dones que són a la llista majoritàriament foren investigades o

¹⁴ Canales, Antonio Francisco: «La moralització dels costums», dins B. de Riquer i Permanyer (dir.), *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans. Volum 10. La llarga postguerra, 1939-1960*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1997, pàg. 188.

Qualificació dels represaliats (839)

empresonades per curts períodes de temps i 25 foren jutjades militarment (un 8 % del total de jutjats), tot i que amb condemnes molt més minses.

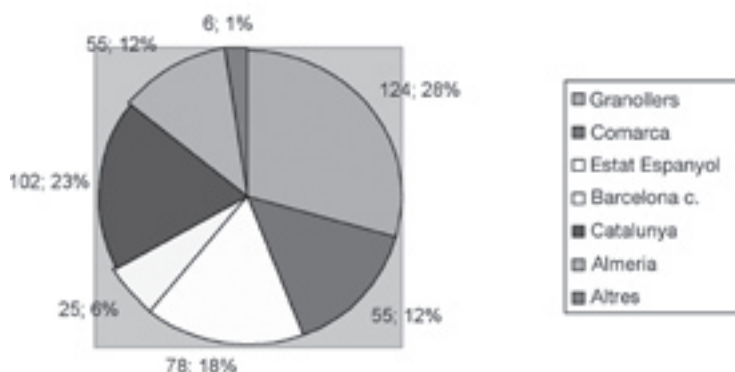
La segona dada que he considerat ha estat la de la qualificació, és a dir, el tipus de repressió que patiren. En aquest sentit, és la dada que ens permet quantificar i qualificar el fenomen repressiu a la ciutat i és la més completa. He considerat diverses categories que no són úniques ja que les persones represaliades no van patir una única situació i s'ha optat per qualificar les persones ressenyades amb les penes més grosses.¹⁵

De les persones represaliades, destaquen les que compliren presó, que en són més d'un terç. La immensa majoria ho va estar a partir d'un judici militar i van complir penes que no superaren els cinc anys, tot i les llargues condemnes que se'ls imposaren. Això fou per culpa de la saturació de les presons i de la necessitat del règim de suavitzar-se a partir de la victòria aliada, ja clara el 1943. També destaquen els investigats, la qual cosa és poc indicativa ja que en molts casos coneixem els informes que es van fer, però no com acabà el procediment. A l'últim, destaquen les dades dels granollerins que estigueren als camps de concentració, als batallons de treballadors, vinguts de França o fitxats. Aquests granollerins patiren situacions molt diverses, que necessitarien un estudi propi, però no hi ha cap mena de dubte de la seva condició de represaliats.

¹⁵ Els vinguts de França van ser sempre avalats després de ser investigats o empresonats i per això els hi he afegits. Els investigats són gent de la qual es va fer un informe sense que se sàpiga que sortí un aval o era per ser jutjats. Els jutjats van ser molta més gent (militarment, tenim localitzats 282), però aquí només hi ha els que no tenim constància que van ser empresonats. Els fitxats eren en un fitxer que controlava el cap de vigilància a l'Ajuntament i que va ser a la seva disposició com a mínim a partir de 1944 (en tenim 234, però la majoria havien estat empresonats). Els morts inclouen tres persones mortes a la presó i els afusellats, i a altres hi ha diverses categories com fugits, pròfugs, no presentats...

Un segon aspecte sobre el que hem obtingut dades és el del lloc de naixement. D'on provenien els granollerins i les granollerines represaliats? De les dades que tenim (445 casos), cal tenir present que la majoria eren catalans (306), dels quals la major part de Granollers i comarca (179). De la resta, destaquen els immigrants d'Almeria (sobretot de Tíjola, d'on provenien 23 persones, Lúcar, Somontín,...) que són 55 i de la resta de l'Estat, 78.

**Lloc de naixement dels represaliats dels quals
tenim dades (445)**

Amb el suport dels estudis de J. Homs¹⁶, podem comparar aquestes dades amb les dels habitants de Granollers cap al 1936, tot i que la comparació s'ha de fer amb cautela per les variacions que es donaran en el període 1936-1939. Així, dels represaliats dels quals tenim dades (i que serien un 3 % del total de la població, aproximadament) el 28 % eren de Granollers, un 41 % de la resta de Catalunya i un 31 % de fora, dels quals destacaven els qui venien d'Almeria¹⁷, que eren un 12 % del total. Per tant, la procedència dels represaliats indica una majoria de població immigrada (60 % de fora de la comarca), tot i la forta presència autòctona, així com una forta presència de persones vingudes d'Andalusia, especialment d'Almeria, tot i que cal dir que la

¹⁶ Sobre aquest tema vegeu: Homs, Josep: «Apunts sobre la immigració a Granollers abans de la Guerra Civil». *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Museu de Granollers i Centre d'Estudis de l'Associació Cultural, 1988.

¹⁷ De fet, la majoria eren de pobles d'Almeria com Lúcar, o Somontín, i segons testimonis orals, bàsicament vingueren per treballar en el ferrocarril i la seva construcció. 459 persones de la província d'Almeria havien arribat entre 1931 i 1936 segons J. Homs.

majoria dels dirigents d'esquerres eren granollerins. Comparem-ho amb les dades de J. Homs:

	% pob. de Granollers 1936	% Represaliats 1939-44
Nascuts a Granollers	46'0	28
Nascuts a la resta de Catalunya	38'2	41
Nascuts a la resta de l'Estat	14'8	31
Nascuts a l'estranger	0'7	0

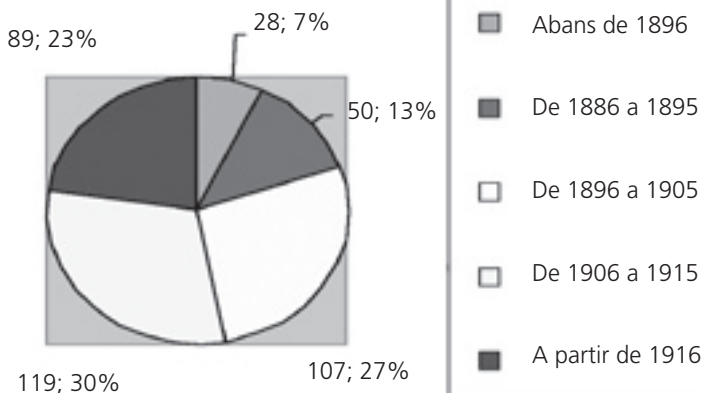
Font: elaboració pròpia i J. Homs

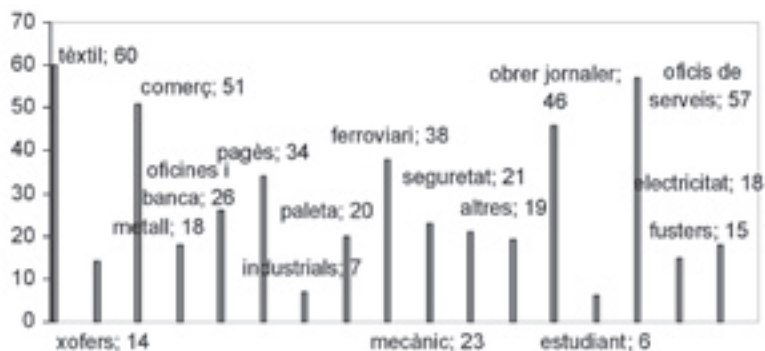
69

D'aquestes dades, cal tenir present que entre els represaliats, la població nascuda fora de Catalunya era un 31%, mentre que només eren un 15'5% dels granollerins el 1936. Aquesta població arribada a partir de 1920 des de València i Aragó i durant els anys 30 des d'Almeria, sobretot, era molt jove i per tant va ser més activa socialment i políticament en el període revolucionari.

Pel que fa a l'edat, disposem de menys dades (414 persones), que hem treballat en dues taules que es recullen en trams de cinc i de deu anys. Mostren que el 82 % dels represaliats era nascut entre 1896 a 1920, repartits per igual a partir de 1901, mentre que de persones grans (amb més de 55 anys), només n'hi ha un 7 %.

**Represaliats segons data de naixement
(393 persones) en grups de 10 anys**

Professió del represaliats (473)

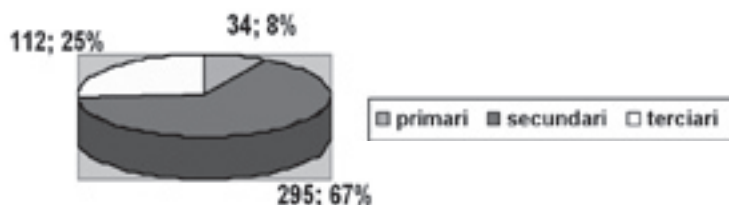
Aquestes dades ens indiquen la diversitat de sectors afectats per la repressió. Cal tenir en compte que en aquella època en l'economia granollerina tenia molt pes la indústria tèxtil, del metall i del ferrocarril, així com la pagesia de Palou tal com mostra Joan Garriga, les dades del qual ens indiquen que dels 14.145 granollerins el 1936, un 47'3 % eren econòmicament actius. Del total de població activa, un 12'7 % eren del primari, un 59'4 % del secundari i un 27'8 % del terciari. Així, el juny del 32 es xifrava en 2.200 el nombre de treballadors de fàbriques de filats i teixits de cotó; a més de 40 de tallers de blanqueig, 100 del metall i 46 d'altres fins a un total de 2.386 de treballadors del sector secundari, i en el terciari hi treballaven 1.693 persones, on destacaven un 32 % en el comerç i un 29 % en serveis diversos.¹⁹

¹⁸ De comerç inclou cambrers, i treballadors de botigues. Xofers inclou taxistes, oficines i banca inclou secretàries, treballadors a oficines i advocats i banquers. Seguretat inclou policia (local o carrabiners), guàrdies civils i militars, altres inclou diversos destacant «sus labores» (7), obrers i jornalers són categories utilitzades als informes i oficis de serveis inclou forners, drapaires, rajolers,... A electricitat, són electricistes i treballadors d'Estabanell i Fuerzas y Riegos del Ebro.

¹⁹ Garriga i Andreu, J.: *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2004, pàg. 360-364.

Dels represaliats, destaquen, per ordre, treballadors del tèxtil, de serveis, del comerç, jornalers, ferroviaris i pagesia. Per sectors, considerant 441 persones,²⁰ tenim les dades següents:

Represaliats per sectors d'activitat

Aquestes es poden comparar amb les dades que ens dona Joan Garriga:

	% pob. activa de Granollers 1936	% Represaliats 1939-44
Treballadors del primari	12'7	8
Treballadors del secundari	59'4	67
Treballadors del terciari	27'8	25

Font: elaboració pròpia i J. Garriga

Globalment, la comparació de dades mostraria que entre els represaliats tots els sectors van rebre, tot i que més els treballadors de la indústria i menys els de la pagesia. Dins del sector secundari, destaca la poca presència de treballadors del tèxtil (56 de 282 del secundari), la qual cosa segurament es pot atribuir al fet que en algunes categories com jornalers o del treball s'hi «amaguen» treballadors tèxtils.

4.2. Els repressors

La participació de la població en els processos repressius va ser prou extensa i la més evident és l'exercida en els judicis militars que s'explica en l'apartat següent. Ara bé, a part d'aquells que col·laboraren amb declaracions puntuals de persones que coneixien i que s'havien significat com a persones d'esquerres, hi va haver granollerins que tingueren un paper molt actiu en la repressió fins al punt de codirigir-la amb els instructors militars i els guàrdies civils que es dedicaven a obrir els processos.

²⁰ Excloc estudiants, industrials i altres.

Entre aquests granollerins, sobretot eren membres de Falange els qui, havent denunciat els fets, eren cridats per tal d'iniciar les imputacions contra els sospitosos. En alguns casos, també les iniciaran familiars de persones perseguides en el període 1936-39, però no tindran un paper tan actiu com els falangistes recalcitrants, els quals, recordem, des de la seva activitat repressiva controlaven una part important del poder a la ciutat, esperant que algun dia arribaria el seu control del poder municipal.

Des de Falange, a més, es faran uns informes molt durs, els quals majoritàriament eren divergents dels que arribaven d'altres organismes com ara l'Ajuntament. Això passà en molts dels judicis que es portaren a terme, i es pot evidenciar en els informes sobre Bonaventura Albó. En el primer, signat pel cap d'informació de l'Ajuntament, l'acusaven de ser coneixedor dels membres del comitè i ser un dels qui matà Pere Dalmau mentre que en el segon, el secretari d'informació de Falange, Francesc Miralles, l'acusava d'utilitzar armes, fer guàrdies, portar gent a fer «passejos» i suposava «que tomó parte en algún asesinato». La discrepància era molt gran i els motius d'aquesta vindran del paper que jugarà cadascú en la repressió.

De falangistes que participen en les delacions sobretot destaco cinc per la seva constant presència en els processos. Són Antoni Montañá Guasch, Francesc Miralles Bassa, Pau Riera Munells, Casimir Vila i Juan Vendoiro. Els tres primers ho feren des de la delegació d'informació de Falange. Els dos primers botiguers de la plaça de la Porxada, que tenien familiars reprimits i en el tercer cas, Pau Riera es qualificava d'«agente afecto al servicio de información de Falange» i treballava en el sector de la construcció.

Antoni Montañá provenia d'una de les famílies més influents de les dretes locals i els seus germans eren considerats herois en morir enfrontant-se a les forces republicanes.²¹ Potser aquest fet és el que va fer que fos premiat amb la delegació d'informació de

²¹ Antoni Montañá Guasch era regidor i delegat d'informació de Falange. Tot i no tenir un paper destacat a l'Ajuntament, Montañá destacarà com un dels perseguidors més implacables dels vençuts, i a través dels seus informes dirigits a l'autoritat militar, condemnarà la majoria de persones jutjades militarment. També influí a la ciutat a través del record dels seus germans morts. Per aquest tema, vegeu: Garriga i Andreu, J.: *Franquisme i poder...*, pàg. 33 i 34.

la Falange local i des d'allà dirigís una violenta repressió contra els vençuts, juntament amb Francesc Miralles, sabater, la família del qual havia estat perseguida i que després es venjà d'aquestes persecucions des de la delegació negant en casos contrastats ajut a reprimits que defensaven la seva innocència. Tots dos, Miralles i Montañá, eren botiguers de la Porxada i en aquella època l'exerciren amb els seus informes basats en creences, supòsits, mentides i veritats...a mitges.

De Pau Riera Munells he trobat poques dades. Era paleta, i actuà com a agent de la delegació d'informació de Falange, amic de Miquel Mas Maynou, mort en el període 36-39. A la ciutat no he trobat records d'ell, la qual cosa mostra la seva poca participació pública en els processos repressius. Quant als dos últims, Vila i Vendoiro, foren els veritables executors dels processos repressius, investigant, escorcollant i atemorint la població granollerina ja fos com a a vigilants municipals o com a falangistes, i d'ells el record com a forces de xoc repressives no s'esborra...²² No han aparegut en els judicis més membres de la Jefatura de Información i això reforça la idea que un petit nucli de falangistes «de primera hora» seran els qui s'encarreguin d'aquesta tasca tan important per ells i que la majoria dels nous, que ho eren per necessitat o conveniència, restà al marge de la tasca repressivomilitar.

5. Els judicis militars com a màxima expressió repressiva

He analitzat en profunditat dos-cents quinze dels judicis militars contra granollerins i granollerines entre 1939 i 1944²³, i he extret moltíssima informació tant pel que fa a les persones jutjades, a les causes que se'ls imputen com pel que fa a les persones que van participar en els processos.

²² El paper dels dos vigilants municipals falangistes és recordat per la gent de Granollers per la seva duresa i algun testimoni oral els ha qualificat com a «sanguinaris» i «assassins».

²³ Tot i que a hores d'ara (gener del 2006) he localitzat més judicis, el volum de cada expedient i la constant verificació de dades (ja que a l'Archivo del Tribunal Militar Territorial Tercero del Gobierno militar de Barcelona les dades no són ordenades pel lloc d'origen sinó que només són localitzables donant els noms i cognoms) fan que no hagi pogut buidar la totalitat d'expedients, tot i que amb la feina feta fins ara crec que ja es pot arribar a unes primeres conclusions.

Tenint en compte l'exili, la repressió sobre persones que pensaven no tenir causes que els suposessin un judici militar l'hem d'entendre com un procés inesperat. És difícil generalitzar, però la majoria de casos van lligats a la revenja de bona part de gent d'ordre, a l'odi personal o a l'interès de les autoritats militars per «donar exemple» per fets succeïts abans de febrer de 1939.

La majoria de judicis analitzats van ser gestionats a Granollers, on dos jutjats militars s'encarregaven de tots els casos de la comarca com a mínim fins a 1943, fins a dictar el processament i després remetien la causa a la delegació de l'Auditoria de Guerra de Catalunya a Barcelona, sota control d'un auditor. «Els acusats s'enfrontaven al consell de guerra ignorant els delictes concrets dels quals eren acusats i sense conèixer exactament el perquè de la denúncia. En els primers mesos de la immediata postguerra, els consells de guerra eren massius i se'n celebraven diversos en un sol dia. La vista era pública i la durada prevista era d'una hora, i es feien fins a 16 judicis. Sovint el fiscal demanava penes més dures i el defensor es limitava a sol·licitar clemència (...). Tots els jutjats eren acusats de *rebelión militar*, *adhesión o auxilio* tipificats en articles 237, 287 i 240 del codi de justícia militar».²⁴ Per tant, les garanties d'un judici just eren més aviat minses, i en alguns casos es feren enmig de l'exaltació de part de la població granollerina atiada des del règim que organitzava «desfilades públiques» dels presos que eren conduïts cap a la sala on declaraven caminant enmig dels insults i el llançament d'objectes de gent que s'hi congregava.²⁵

Pel que fa als motius dels judicis, cal dir que eren iniciats per gestions de la Guàrdia Civil o bé amb denúncies fetes per algun veí o persona amb set de venjança. En el primer cas, s'iniciava el procés amb una declaració del sergent de la Guàrdia Civil corresponent que afirmava que «de las gestiones practicadas por el que subscribe (...) para averiguar las personas que tomaran parte en hechos delictivos o hubiesen desempeñado cargos a favor del Gobierno marxista (...) ha podido averiguar que un tal (...) se había distinguido por sus ideas izquierdistas y propagandistas en contra

²⁴ Villarroya i Font, Joan: «Passar comptes», dins B. de Riquer (dir.), *Història. Política, societat i ...*, pàg. 161.

²⁵ Aquesta pràctica ha estat confirmada per dos dels testimonis orals amb qui he pogut parlar que recorden que feixistes i afectes llençaven tomàquets i pedres contra els presos que eren portats a declarar a prop de la llibreria Carbó.

Ponències

de los elementos de derechas pudiendo averiguar que los vecinos que podían facilitar datos de este individuo eran (...).²⁶ Aquest procediment d'inici porta a la sospita que la Guàrdia Civil actuava a partir de confidències en aquests casos, més que denúncies, i que aquestes podien ser fetes per les persones que després la Guàrdia Civil feia declarar en l'inici del sumari.

L'altra situació inicial era la denúncia d'alguna persona, normalment veïna o relacionada laboralment, que anava a declarar davant la policia acusant d'altres persones de fets delictius. A l'últim, en uns pocs casos era la mateixa policia o els responsables dels camps de concentració els qui iniciaven el procés quan detenien un sospitós, mentre que en alguns casos, aquesta set de venjança era tan gran que les autoritats les frenaven. En altres casos, les denúncies van arribar a ser retirades amb posterioritat.

En altres casos el motiu pel qual s'iniciava el sumari eren fets succeïts a partir de febrer del 1939. Així, el control social que les autoritats locals «administraven» podia ser reforçat en els casos que es consideraven més greus pels jutges militars, bàsicament quan hi havia protestes públiques contra la situació que es vivia. I és que les crítiques també hi eren presents, malgrat la repressió.²⁷

En moltes ocasions, l'acusació que es va fer a les persones reprimides era genèrica. L'objectiu era castigar, i era igual quin càrrec s'imputava als encausats. Així, alguns exemples serien l'acusació contra els regidors d'Acció Catalana de manar a l'Ajuntament quan s'inicien els processos de col·lectivització el juliol del 36 o l'acusació a Josep Balletbó Salvador de ser l'inductor de l'assassinat d'Esteve Gorch, justificant això amb el fet d'haver-li negat una feina. En definitiva, la repressió fou molt àmplia i afectà molts sectors, d'alguns dels quals parlarem més detingudament.

²⁶ Les cites següents són extretes d'alguns dels judicis analitzats. Vegeu la web www.xtec.net/~enavar22 per aconseguir més informació.

²⁷ Així, Maria Baringo Mir era condemnada el 13 de juliol del 40 a 6 anys i 1 dia de presó i després en afirmar públicament que calia «más pan blanco y menos Franco» se la torna a jutjar el 30 de setembre de 1942 i se la condemna a 9 anys. Una altra condemna d'aquest tipus és l'aplicada a Isidro Pujadas Llevina a qui entre d'altres coses, se l'acusa que en acabar la guerra, digué que «las fuerzas Nacionales en vez de estar haciendo una España Grande y libre, lo único que hacían era esclavizarla», o l'aplicada a Joan Saumell Musset qui és denunciado per dir «esta gente cuando se cansará de matar gente en la cárcel» i per això condemnat a 6 anys de presó menor. Archivo del Tribunal Militar Territorial Tercero del Gobierno militar de Barcelona. Juicio sumarísimo contra Isidro Pujadas Llevina. Va ser condemnat a 20 anys i sortí en condicional del destacament penal de Blanes, el juliol del 43.

6. Anàlisi dels judicis militars

Passo a analitzar els judicis a partir de diverses categories on he situat la majoria dels jutjats. Cal dir que les dades que utilitzo ens donen la versió dels repressors i per tant la seva credibilitat s'ha de posar en judici mentre no puguem confrontar-les amb altres fonts.

Ponències

6.1. Dirigents destacats del període revolucionari

Quant a les persones més significades del període 36-39 com a dirigents del comitè revolucionari, en quedaren poques a la ciutat. Alguns d'aquests dirigents foren afusellats i d'ells parlarem posteriorment, mentre els altres eren gent que no pogueren escapar però que, no tenint delictes de sang, no esperaven el que els cauria al damunt. Així, la persona que va complir una condemna de presó més llarga va ser Amadeu Alabart Jubany, condemnat a mort i després se li commuta la pena a cadena perpètua. El 1952 se li nega l'indult, però estant a la presó de Segòvia, aquell any obté la llibertat.

També de llarga condemna és el cas de Francesc Dedeu Catuellas, condemnat a 30 anys, tot i que part del tribunal volia condemnar-lo a mort. La Brigada Política Social l'havia detingut en creuar la frontera segons informe del 27 de setembre de 1941. Pertanyia al Partit Sindicalista i a la CNT, i era responsable d'economia del comitè i al l'Ajuntament. Una altra de les persones no condemnades a mort que rebé més càrrecs és Antonio Requena Agudo, acusat de matar el senyors Lamarca, Vila i també Ramon Montañá i se'l considera perillósíssim.

El cas de Bonaventura Albó Ventura és un altre dels que més es va allargar. El febrer del 40 el trobem al Batalló de Treballadors 167 de Madrid. L'acusaren d'estar en el piquet que matà Pere Dalmau Badia a Guadalmés (Ciudad Real) el 4 de desembre del 38, segons una delació. Ingressa a la presó de València el 19 de març del 40 i és condemnat a 15 anys. D'altres també reberen condemnes dures, com Manel Pérez Blanch, acusat de ser dirigent del POUM, buscar armes per tota la ciutat i treure les dentadures postisses dels assassinats, per la qual cosa se'l condemna a 20 anys de presó. D'altres, com Bartomeu Pons, reberen condemna perpètua per ser fundadors del Sindicat El Radi de contramestres el 1916 i ser acusat el 1934 de matar un obrer esquiol.

També hem localitzat altres judicis com els fets al president del sindicat de ferroviaris i de metall de la UGT a la comarca i al president del conjunt del sindicat marxista a la comarca, els quals compliren llargues condemnes. També alguns membres de les forces d'esquerrres foren jutjats en ser regidors a l'Ajuntament. En concret, he localitzat, a part dels afusellats Vila o Fernández, els casos de Carme Bonamaïsson, l'única dona regidora, Bartomeu Pedragosa, Ramon Ventura Dam, Josep Gurri Castene, i Joan Herrera Martínez, tots ells condemnats a penes menors.

6.2. Afusellats

Respecte d'aquests, he afegit a la llista que coneixem gràcies al treball de Josep M. Solé i Sabaté,²⁸ quatre persones més, una de les quals, Joan Manel Escrig, era de les Franqueses, però actuà en el comitè de Granollers. Els altres afusellats no registrats són Miquel Sarabia Robles, Josep Ribas Mayoral i Domingo Requena Castillo.

El primer, Joan Manel Escrig, nascut a les Franqueses, des de 1918 era de la CNT, molt actiu i acusat de dirigir l'atac contra la guàrdia civil durant els fets d'octubre del 34 a Granollers. Miquel Sarabia, de 41 anys era de La Galera (Granada), patruller de la FAI, treballà a la fàbrica de guerra de Can Trullàs, i comentava als bars que havia matat gent de dretes, segons els informes. Quant a Josep Ribas, del POUM, l'informe afirma que es vanagloriava d'haver matat el duc de Solferino a l'inici de la guerra al cementiri. I a l'últim, Domingo Requena era de Lúcar, de família de tradició anarquista, i treballava de paleta, afiliat des de 1928 a la CNT. Se l'acusà de participar en la detenció de Félix Gratacós a la fi del 36, segons la vídua i «confessà» (suposem que sota pressió) que participà en l'assassinat de Montañá, Trullàs i altres.

A part d'aquests, dispo de les dades extretes dels judicis i les declaracions que imputaven els altres afusellats: Gregori Abarca López, Joan Agon Malaret, Ricard Faig Gratacós, José Fernández Zapata, Bartomeu Fitó Costa, Manel Gabaldà Arana, Florentino González Ruíz, Josep Grau Marco, Sebastià Hernández Vera, Julià

²⁸ Josep M. Solé Sabaté va donar una primera llista dels afusellats pel franquisme a Catalunya que incorpora divuit granollerins, les dades dels quals van ser les utilitzades per Joan Garriga. Vegeu: Solé i Sabaté, Josep M.: *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953*. Barcelona, Edicions 62, 1983.

Rosàs Riera, Josep Sardà Parets, Esteve Serras Colobrans, Octavi Tàpias Cuspineda, Francesc Vicente Pujadas i Joan Vila Martorell. De tots ells, cal destacar que bona part eren gent que havien dirigit el comitè revolucionari i les lluites obreres de feia temps, des de posicions anarquistes i nascuts a la comarca. És el cas de Ricard Faig, José Fernández (nascut a La Unión), Bartomeu Fitó, Sebastià Hernández, Julià Rosas, Josep Sardà, Esteve Serras, Francesc Vicente i Joan Vila. Tots són acusats de ser dirigents del comitè i culpables del que passà durant la guerra a la ciutat, d'utilitzar el «cotxe fantasma» amb què es portava els detinguts cap a la mort, dels assassinats i de ser elements destacats de la CNT.

Destaca en aquest sentit el judici a Vila, Fernández i Serras, el qual s'inicia amb procediment obert el 26 d'agost del 39, quan arriben detinguts del camp de concentració d'Albatera i que suposa més de cent vint pàgines de declaracions on la majoria de familiars de víctimes i dirigents d'ordre declaren contra ells en només dos dies.

També és destacable la figura de Josep Grau, que era el jutge del tribunal durant la guerra i se'l condemna per això. En altres casos com el de Joan Agon (o Abón) ell havia marxat a França i retornat. La seva dona l'acusà de matar dues-centes persones, la qual cosa el porta a la mort, situació que ell no esperava com ho mostra que no romangué a l'exili. D'altres com Florentí González eren acusats de fer llistes de persones que calia perseguir el 1936 i Octavi Tapias és assassinat per ser el líder del PSUC i ser acusat pel tribunal militar de matar un soldat que volia desertar. A més, en tots aquests judicis les declaracions es feien en termes molt similars, la qual cosa fa sospitar que els testimonis rebien pressions sobre la declaració que havien de fer.

6.3. Gent d'ordre

Destaquen les diligències prèvies a judici militar fetes contra persones que ocupaven un lloc important en la jerarquia social i política de la ciutat, com el cas de Ramon Sobrevia i Ramon Barbany, regidor i primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament, les quals tot i acabar amb la no instrucció de judici suposaren la tomba política del segon.

Aquest cas es va iniciar amb la signatura com a alcalde provisional de Ramon Sobrevia del segon enderroc a la casa del carrer d'Anselm

Clavé, 4, el 7 de juny del 39 (tot i que l'alcalde era present a la ciutat), i la reacció que provoca això en algunes persones que l'acusen a ell i a Ramon Barbany de ser d'esquerres i actuar sempre per interessos. Això genera inici del procés judicial militar contra Barbany i Sobrevia i una nota dirigida al jutge pel primer tinent d'alcalde, Ramon Barbany. En el judici, l'alcalde Serra Puigdoríol els acusa de «no ser de ideales completamente puros y cree posible que se encuentren personas más de acuerdo con nuestros principios nacionales que los repetetidos señores». També es diu de Barbany que havia col·laborat amb la revista l'Esquellot, així com d'haver estat secretari de la Col·lectivitat de forners durant la guerra. No hi ha judici, tot i considerar l'instructor que no podien ocupar càrrecs públics, ja que el primer era de «formación izquierdista, blasfemo y conocido por su poca escrupulosidad» i ser-los instruït un expedient en el Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Sorprèn aquest judici per les acusacions contra dos regidors franquistes que haurien d'haver passat la depuració. Cal recordar que aquest procés coincideix amb el que es fa als dirigents d'Acció Catalana que havien governat l'ajuntament abans de la guerra i que és amb molta probabilitat un intent de mostrar a elements d'ordre tradicionals qui manava realment a la ciutat. En aquest sentit, les declaracions de l'alcalde s'han d'entendre com un reconeixement del poder falangista i també destaca el fet que s'hi sumessin diverses crítiques però que aquestes no tinguessin cap transcendència entre l'opinió pública i fins i tot a la casa consistorial, on a més l'alcalde plegarà el febrer de 1941 i interinament ocuparà el càrrec Ramon Sobrevia fins al novembre d'aquell any.

També important per la «respectabilitat social» que tenien aleshores és el judici als regidors d'Acció Catalana que governaren el Granollers republicà. Aquest es va fer a la major part dels qui havien estat en el govern municipal fins al juliol del 36 (menys en el bienni 34-36), amb l'excepció de l'alcalde Esteve Camillo, qui, sabent el que li esperava, fugí. El principal imputat va ser Andreu Busquets Pelliser, nebot de Camillo i militant actiu a favor de Front Popular. Segons l'instructor, quedava però clar que no estava d'acord amb els anarquistes, que escoltà la ràdio «nacional» i que li van buidar la casa els anarquistes. Se l'acusa d'ordenar la crema del Centre Radical l'octubre del 34 però Josep Serra nega les acusacions i li dóna suport enfront de «resavios de la vieja política incompatibles con la nueva España». Francesc Camp Trias, cap local de CNS, i

Francesc Sagalés, futur alcalde, l'avalen individualment, afirmant que era d'ordre. És jutjat i absolt, i és l'únic dels d'Acció Catalana (la resta tenen expedient incoat només) que ho és, sembla que per rancúnies personals de Juan Mauri Bertran i Pau Riera Munells, d'informació de Falange.

80

En aquest judici, però, es jutjà altres membres d'Acció Catalana que havien estat regidors a l'Ajuntament i que eren gent d'ordre que majoritàriament provenien de la Lliga Regionalista i que estaran a partir del juny de 1939 en presó preventiva, mentre que d'altres com Josep Viaplana Llobet pogué sortir-se'n dos anys més tard amb els avals de Francesc Sagalés, Josep Jonch, Francesc Canet i F. Sala en tornar de França.

Ponències

6.4. La repressió contra el món cultural i artístic

No he localitzat persones provinents del món de l'art i la cultura que poguessin ser acusades d'altres delictes que no fossin els d'opinió. Sí que impressiona que aquest és un dels sectors on més incidència es va fer. Segurament, aquesta persecució era més exemplificadora i es pretenia també fer taula rasa en el món cultural granollerí.

Així Vicenç Albarranch Blasco, fins i tot va rebre «la visita» dels falangistes Vila i Vendoiro per traslladar-lo a Granollers des de la presó d'Alacant, acusat d'apropriar-se de diverses obres d'art del Museu, on fou director uns mesos. També vinculat al que succeí amb la recuperació d'obres d'art és el cas de Francesc Serra Castellet, al qual s'instruí el sumari 1784 iniciat el juliol del 39 amb Joaquina Sitjà, la seva esposa, perquè anaven sovint a la seu del comitè, i finalment seran absolts. Altres casos seran també sonats. Així, Armengol Vinaixa, el qual era dibuixant, i treballà a la revista anarquista *Orientaciones Nuevas*, va estar a la presó fins a l'agost del 42 en haver estat condemnat a 8 anys per caricatures que publicava a la revista esmentada, les quals eren aportades com a prova.

Un altre dibuixant perseguit fou Toni Vidal, el qual va ser denunciat també per Antoni Montañá, bàsicament per la seva relació amb els líders del comitè i les caricatures publicades a *La Gralla* i *Orientaciones Nuevas*. No coneixem la condemna però dos elements criden l'atenció en aquest procés: que Toni Vidal arribà a tinent a

l'exèrcit i que va ser el 1942 tornat a cridar per la policia després d'estar jutjat el 1940.

Un altre cas significatiu a la ciutat és el d'Alfred Canal Comas, a qui se li aplicà el sumari d'urgència 3612. Ell declarà el 22 d'abril de 1939 en document extens explicant la seva situació i féu una llista de la seva actuació pública i professional, dient que no era maçó i sí fundador del setmanari *La Gralla*, on col·laborava amb articles sanitaris i històrics. Va ser nomenat director de l'hospital d'Euskadi per la seva competència professional i es negà a la socialització dels serveis sanitaris a la ciutat.

Antoni Montañà Guasch, empleat de Tabacalera, el denuncià el 25 de febrer de 39 com a maçó. El comerciant Jaume Serra Caranca manifesta que la seva germana sentí com el doctor Canal s'alegrà de la mort de Calvo Sotelo. De fet, tot i no aparèixer en el judici, aquest era l'últim episodi d'una important persecució contra persones que durant la República s'havien manifestat a favor de Pere Vegué Matamoros, com el mateix Canal o Amador Garrell, i que li suposaren al primer una sanció lleu en haver fet costat al director de l'Institut²⁹. La condemna de cadena perpètua va ser reduïda, en ser deixat en llibertat per malaltia, i morí tot seguit. El missatge dirigit als qui s'havien manifestat a favor d'un cert canvi a la ciutat era clar: tots ells serien perseguits i reprimits.

Un altre cas de persecució d'aquest tipus és el que patí Josep Garrell Alsina, a qui sembla que persones d'ordre de la ciutat volgueren acusar del que havia fet el seu germà, Amador, director del prestigiós setmanari d'esquerres *La Gralla*. Segons les acusacions, era confident del Comitè i deia qui eren aquells a qui calia detenir i escorcollar. Tomás Colomer Caballé el considerà «responsable», ja que «la propaganda de estos Garrell» havia incitat la revolució. Finalment se'l condemna a 12 anys i després a 6, i compleix algun temps de presó.

Per acabar, cal dir que entre els mestres i les mestres actius al Granollers d'aquells anys només he localitzat un judici, el de Joan Mayoral Roca, cas que les autoritats van voler utilitzar com a exemplificador. Les dades obtingudes primer a l'expedient de

²⁹ Sobre l'anomenat afer Vegué, podeu consultar Garriga i Andreu, J. *Granollers, caciquisme i fractura ...*, pàg. 260-268. La totalitat del judici, amb la declaració completa del doctor Canal el trobem a Archivo del Tribunal Militar Territorial Tercero del Gobierno militar de Barcelona. Juicio sumarísimo contra Alfred Canal Anfruns.

depuració de funcionaris (instruït per l'autoritat militar) i després del jutge militar l'acusen de militar al PSUC després del 18 de juliol del 36, i ocupar el càrrec de secretari de cultura del partit. Segons Antoni Montaña o Esteve Duran Serra, Joan Mayoral va ser l'organitzador i el màxim dirigent de l'Escola Nova Unificada, i acusa el mestre Solans de tenir crucifix i bandera nacional (sic) al museu escolar. Ell declara que havia fet articles a favor de l'escola pública a *La Gralla* i sobre la laïcitat en l'ensenyament. Amb tota seguretat, aquells articles el van condemnar.³⁰

6.5. Taxistes

És destacable per la virulència inicial el judici realitzat contra els taxistes que van participar en la col·lectivització del sector i fundaren «Taxis Col·lectivitzats» a partir de la denúncia de Marià Puig Corbera, a qui se li havien requisats els vehicles. Pere Vilademunt, conegut com el Xemenia, incondicional del comitè, es trobava al camp de concentració de San Marcos (León), on morí l'11 de novembre del 39. A més, també es fa denúncia ideològica de la majoria dels col·lectivitzadors, però aquests col·lectivitzadors tenien avals que contradeïen les acusacions de Marià Puig.

6.6. Obrers de la fàbrica Roca Umbert

Roca Umbert era una de les fàbriques més importants de la ciutat. Les intenses lluites obreres des de 1934 van provocar la reacció de les noves autoritats, les quals acusaren alguns dels líders obrers a la fàbrica de diversos fets. Així, Josep Codina Coll, president del comitè d'empresa de Roca Umbert, va ser sotmès a judici sumari i condemnat per rebel·lió militar a 30 anys, commutat a 15 amb l'acusació d'ordenar la crema de la fàbrica.

Aquest judici contrasta amb d'altres contra treballadores que s'havien manifestat contraris al lideratge anarquista del comitè d'empresa abans de 1936. Això farà que en els judicis militars, alguna obrera amb un paper molt destacat com Carme Bonamaisson, que era l'única regidora municipal del període 36-39, no sigui ni condemnada gràcies a la intercessió dels directius de la fàbrica. Mentre amb uns s'actuava amb molta duresa, en altres

³⁰ Aquesta afirmació la baso en les constants referències a l'expedient a aquests articles i la polèmica amb el mestre Solans. Aquest 2006 està preparant-se una sèrie d'actes recuperant la memòria dels mestres republicans.

casos el jutge militar acceptava la intercessió empresarial a favor del sector obrer menys radical però clarament d'esquerres. En canvi, la duresa de l'actuació de Roca Umbert es tornava a posar de manifest quan la denúncia per robatoris durant la guerra acabava en un judici militar.

6.7. Maçons

Benet Altadill i Martí Soler Ducrós consten en el registre de maçons granollerins que Joan Garriga va buidar a Salamanca³¹. Del primer sabem que tot i ser cofundador del Centre d'Unió Republicana, té declaracions a favor de J.M. Montagud i Francesc Sagalés. Comptable a la delegació d'abastaments, amb J.M. Coll i Coll fundà una lògia dependent de la Gran Logia Española i després del Gran Oriente Español. En canvi, Ramon Font Caserras no consta entre els registrats a Salamanca i va ser inculpat en el sumari amb Alfred Canal Comas. A Granollers organitzà el partit d'Unió Republicana i segon els informes participà en atacs a propietats. Se'l condemna a cadena perpètua, i destaca que va ser dels més sancionats, tot i no tenir delictes de sang.

6.8. Resistents

Les formes de resistència enfront de la dictadura són difícils de percebre sinó és per la informació oficial mateixa o bé pels testimonis orals. Els judicis permeten observar-ne algunes, la majoria formes de resistència individual que buscaven la fugida davant l'entramat repressiu militar. Així, Lluís Aragay Ballesta, que havia estat condemnat a quinze anys, era el 1950 en contacte amb gent de CNT segons la seva fitxa policial. Altres, com Jaime Arenas eren investigats en trobar-li un bloc d'autoritzacions militar per viatjar en ferrocarril el 1942 que podria permetre-li fer salconduits falsos. José Lorente Perelló tenia la instrucció d'un judici militar a les seves esquenes en escapar del dipòsit municipal el juliol del 40. Rosa Trullen Urpí tot i no tenir un judici militar, va ser detinguda per no saludar l'himne nacional ni la bandera i passà quasi tres mesos a presó fins al 24 de gener de 1940.

Un cas excepcional és el de Jacint Barnet Argemí, qui arriscà la vida per ajudar els aliats i passà de França amb salconduit fals a

³¹ Les dades les podeu consultar resumides a Garriga i Andreu, J.: *Franquisme i poder...*, pàg. 423-24.

nom d'Antonio Gamano i l'adreça del vicecònsul anglès a Girona, acompanyant uns militars britànics que volien fugir dels nazis. Això li valgué una condemna a mort que el 12 de maig del 1943 li commutaren.

En altres casos, segons testimonis orals alguns declarants dels judicis militars reberen amenaces de mort que feren que canviessin la seva declaració per no perjudicar els represaliats, i alguns empresonats malalts es pogueren salvar en aconseguir penicilina d'una xarxa comandada per Mayordomo, un dels líders cenetistes amagat a Barcelona, que aconseguia productes d'aquest tipus. Tot i la guerra i el feixisme, els grups d'esquerra encara mantenien certa presència.

6.9. Altres

Sobretot a Palou, barri agrari allunyat del nucli urbà de la ciutat, els delictes que apareixeran seran els de repartir les terres col·lectivitzades i organitzar el Sindicat de Treballadors de la Terra a Palou. Joan Gausachs Tintó, qui segons l'Ajuntament era de dretes i havia organitzat el sindicat per fer front a la CNT, va ser condemnat a 12 anys. Un cas semblant és el de Josep Vila Jené, president del sindicat de Rabassaires, qui va ser acusat de ser amic d'un dels líders del comitè (Espinalt), i de prendre i conrear terres de les religioses Josefines. Dos veïns més de Palou acusats de repartir terres foren Josep Extraigas Batet i Josep Saborit Gendra.

També els petits estraperlistes eren jutjats militarment. Això també passà a Granollers sense que es busqués els més importants que des dels seus negocis o càrrecs es dedicaven a aquest negoci. Van ser jutjats militarment per aquesta causa Josep Gallemí Martorell (per tabac), o Rosend Puig Garriga, qui el gener del 40 subornà tres soldats per 150 ptes. per tal que li portessin el xassís d'un camió abandonat al taller a fi de restaurar-lo. Un informe municipal diu que «ha efectuado recientemente una operación comercial, no del todo legal pero atendiendo a la escasa importancia de la misma, se conceptua que no es suficiente para poner en entredicho el patriotismo y adhesión a la Causa Nacional» i és que era d'Acció Catòlica i secretari de FET y de las JONS a les Franqueses. El 1944 és condemnat a 4 mesos d'arrest, però el 1945 es repeteix el judici i és absolt.

7. La nova dona... recordant la vella

Les dones patiren un control i una submissió més gran que la resta de la població. No només com a ciutadanes, sinó com a membres d'un grup que en el període 1931-1939 havia aconseguit grans conquestes socials i una significativa igualtat de drets. Tot això calia esborrar-ho i refermar el paper de la família i del marit en el seu si. A Granollers, també s'observa la imposició d'aquest nou paper a les dones. En són exemples la separació dels homes a les piscines públiques, la creació de la nova Escuela Hogar de Granollers o el tractament de la prostitució.³²

De les dones jutjades militarment, la majoria eren acusades de ser instigadores de les denúncies contra gent de dretes, de ser xerraires o lladres. Dionísia Arnal fou acusada de denunciar que Lluís Vallès Colón es traslladava a Barcelona, i provocava la seva detenció per membres del comitè. Maria Baringó de 62 anys va ser dos cops jutjada per amenaces contra gent de dretes i per dir «más pan blanco y menos Franco», delictes pels quals sumà quinze anys de condemna. També Emilia Codina i Maria Costa van ser empresonades per tenir objectes de gent de dretes a casa seva.

Unes altres ho són per ser familiars de persones destacades en el Granollers republicà i revolucionari. Maria Casas era mare de Valeri Mas, destacat líder anarquista, i va ser processada en trobar armes a casa seva; igual que Pilar Garcia, esposa del tinent d'alcalde Piera durant la guerra. Esperança Fontana sí que és condemnada a 12 anys per tenir a casa seva objectes de la família Brustenga, perseguida en el període anterior. El cas de les germanes Sauleda encara era més increïble ja que foren condemnades per tenir un cafè en el local d'ERC i se les condemna a 6 anys i 1 dia per col·laborar amb membres del comitè. Un altre cas és el de Teresa Vila Castellví, a qui Vila i Vendoiro van registrar la casa on trobaren, el 18 de febrer del 39, joies i armes de la seva filla Amàlia Alujas

³² Però aquella moral no era aplicable a totes les dones i era per això que d'altres tenien permès ocupar un altre paper sempre que no s'exhibissin públicament. En aquest sentit, l'informe del 29 de gener de 1942 no té desperdici. En aquest informe, es comunicava a l'alcalde que s'havia detingut sis dones que robaven roba a la botiga de Joan Gerolers, «pupilas de la casa de lenocinio de c/Gas 6, todas las que han sido detenidas y conducidas al Depósito Municipal y a disposición del juez de 1a. instancia. Las delinquentes antes citadas cometieron el delito después de haber tomado diversos vermouths en el Rancho Grande y otros locales, contraviniendo las órdenes de esta jefatura de no exhibirse ni pasearse bajo ningún concepto fuera del prostíbulo, pues la dueña ha sido advertida en diversas ocasiones». AHMG. Correspondencia 1942.

Vila. Condemnada a 15 anys, li van rebaixar la pena a 6 anys, però morí a la presó de dones de Barcelona el 6 de juny del 39.

Altres foren perseguides pel que es considerava conductes immorals a la «nueva España». Així, Cecilia Burgés Fabregat és investigada per corrupció de menors. Se la coneixia com «La viuda alegre». Es considera de conversa immoral, i se l'acusa de fer adulteri amb elements que visitaven el seu pis. Tampoc té pèrdua l'informe de Concepció Castellanos, de la qual s'afirma que era de conducta relaxada, que la seva casa era un niu de discòrdia, i que va tenir dos companys durant la guerra i «se unió a un guardia de seguridad con el que engendró un crío».

A l'últim, només he localitzat dos judicis per participació política plena en el període 36-39. Així, Rosa Giralt va ser denunciada per Pau Riera Munells el novembre del 39 dient que fou secretària de Mujeres Libres. El segon cas és el de Laura Baena, qui participà en la detenció de Joan Carbó i fill, i actuà com a sanitària a Joventuts Llibertàries. La condemna fou de nou anys de presó.

8. El control de la vida associativa

El món associatiu era molt ric abans de 1936. No es podia eliminar totes les associacions si es volia donar una sensació de normalitat i, per tant, no se suprimiran totes, però sí un munt. «Sobretot d'ateneus populars, sindicats, associacions culturals, comissions de festes, etc., que estaven més o menys vinculats a una tradició progressista i d'esquerres i també contra entitats nacionalistes que no podien compensar aquest caràcter amb una identificació conservadora». També es depurava les entitats i el personal que en formava les juntes directives, «per a les quals era molt favorable tenir-hi diversos afiliats a Falange».³³ També calia fer continuament manifestacions d'adhesió al règim, amb canvis de nom, castellanitzant-los.

El control del món associatiu era jurisdicció dels governs civils, els quals faran la tasca de control tot demanant i compartint informació amb els ajuntaments. Aquesta tasca a Granollers s'inicia amb La

³³ Santacana i Torres, Carles: «La persistència de l'associacionisme», dins B. de Riquer i Permanyer (dir.), *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans. Volum 10. La llarga postguerra, 1939-1960*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1997, pàg. 274.

Unió Liberal,³⁴ entitat que serà abolida i que veurà com la Falange s'apropriarà del seu local. Respecte d'altres entitats, he trobat més informació municipal. Així, el 12 de juliol del 39 l'Ajuntament acceptava que Rondalla Joventut El Pal comencés a fer assajos i després poder actuar, sempre que presentessin a la censura les cançons que voldran cantar. Altres faran referència a Amics de la Unió i el CD Granollers.

També el règim afavoria la creació d'entitats de notables des de les quals es podia pressionar el poder local si era convenient. Aquest paper el jugarà el Casino a Granollers, el president del qual el febrer del 41 observa possibles «actos de indisciplina con el fin de comprometer la gestora y con ella la sociedad durante la reunión extraordinaria y en los festejos en los días 23 y 25 del presente», la qual cosa suposà la corresponent intervenció oficial ja que el 3 de març es comunicava que hi havia una nova junta dirigida per Antoni Carbó Cañameras (persona propera al règim), i que aquesta havia estat aprovada prèviament pel cap de Falange.

A més, a Granollers com arreu les noves entitats amb un paper caritatiu i catòlic prengueren un paper molt destacat. Així, el 17 de maig del 39, l'Ajuntament rebia una comunicació d'Auxili Social, dependent de Falange. Per un altre cantó, sobta que fins a l'octubre del 42 no s'autoritza el funcionament oficial del Centre Catòlic, tot i que anteriorment ja havia organitzat algunes activitats d'exaltació religiosa.

La tasca de control d'entitats també va ser important per a la «Jefatura de Vigilancia». Així, el 30 de maig del 40 comunicava que diverses «entidades dejaron de izar la bandera nacional el día de Corpus». També recordaven a les entitats que havien d'enviar comunicats indicant les activitats que es farien i de vegades, però, altres organismes demanaven la intervenció municipal en fer activitats incorrectes, com ara les de la Peña Manolazo que feia travesses per 1'10 ptes., la qual cosa era comunicada per la «Federación Catalana de Fútbol».

³⁴ Un estudi molt complet sobre La Unió Liberal és el de Farnés, Josep i Tintó, Lluís: *Crònica de la Unió Liberal*. Ajuntament de Granollers, 1981. Pel que fa als represaliats, en la majoria d'expedients figura la pertinença a la Unió Liberal.

9. La llengua catalana perseguida

88

És potser en aquest aspecte en el qual l'autoritat militar i les civils mostraren més diferències a l'hora d'aplicar la llei i les circulars governatives, segons Àlvar Maduell³⁵ i la documentació municipal. En carta enviada el maig de 1939 el governador militar manifestava «desagrado, pues en las visitas realizadas por los pueblos hay carteles, calles, industrias... en catalán e incluso en francés, siendo muy pocos los rotulados en castellano, IDIOMA OFICIAL ESPAÑOL, y para subsanar tales cosas que harían dudas del patriotismo de ese ayuntamiento, le prevengo para que (...) haga saber a todo el pueblo en general y los comerciantes en particular, que en el plazo de ocho días han de desaparecer todos los letreros que no estén redactados en el IDIOMA OFICIAL ESPAÑOL. Al terminar dicho plazo comunicará a esta autoridad el nombre de los contraventores para serle imputada la correspondiente sanción.(...)».³⁶

Ponències

Un mes més tard, el comandant militar de plaça tornava a sol·licitar que en un termini de 8 dies a tot arreu se substituïssin els cartells, anuncis i carrers escrits en català, i aquest control oficial mostra que les resistències dels particulars eren grans. Sembla però que era una feina que costava, ja que el 25 d'octubre es comunicava al cap de vigilància que verificqués els noms de carrers i urgentment comunicqués els escrits en català per substituir-los en llengua castellana. La persecució però no va ser només en l'àmbit públic. Els particulars també la patiren i com a mostra la carta del 26 d'octubre de 1939 de Joan Martí Rabassa al govern civil demanant que li traguessin la multa de 3.000 ptes. per un cartell de Pompas Fúnebres L'Encarnat en considerar ell que era en castellà excepte el nom i tenir-lo de fa 50 anys en «el idioma NACIONAL».

10. Conclusions

Amb les dades de què disposem ara i que segur que en el futur ampliarem amb noves dades extretes dels arxius cal dir que el procés repressiu en el primer franquisme granollerí es basà en la venjança i la persecució sistemàtica de tot el que no fos en con-

³⁵ Maduell, Àlvar: «El català proscriu el primer mig any del franquisme», *Assemblea Intercultural d'Estudiosos* (1987). Granollers, Museu de Granollers-Centre d'Estudis de l'Associació Cultural, 1988.

³⁶ AHMG. Correspondència 1939.

sonància amb la nova Espanya «nacionalcatòlica». El procés, molt més dur els anys 1939 i 1940 va ser dirigit des dels jutjats militars amb el suport dels quadres dirigents del falangisme local, que a causa de la seva manca d'experiència i cohesió no governarà la ciutat fins més tard. En canvi, es reservarà el control i la vigilància a Granollers, que segons els informes del règim era refractari al Movimiento Nacional.

Dels represaliats, que arriben a ser un 6 % del total de la població granollerina, destaquen per l'impacte de les seves penes, els jutjats militarment i empresonats que a més passaren pels camps de concentració, els batallons de càstig i l'exili. A part d'uns quants detinguts al final de la guerra formant part de l'exèrcit republicà, els dirigents revolucionaris i d'esquerres es salvaren de la repressió, així com les persones de trajectòria més llarga entre l'esquerra granollerina, i en canvi les persones immigrades, de poca trajectòria a la ciutat, patiren més repressió en no creure que aquesta els tocava tant a elles. En aquest sentit, són constants en els judicis les acusacions contra persones fugides de fets succeïts abans de 1934 a la ciutat. Majoritàriament, els represaliats eren treballadors de la indústria en ser els més implicats en les lluites obreres anteriors i quant a la pagesia (un 8 % dels represaliats treballaven en el camp), reben sobretot els provinents del Sindicat de Rabassaires fundat abans de la proclamació de la República el 1931.

Pel que fa als repressors, els membres de la Delegació d'Informació de Falange en foren els màxims exponents i entre ells alguns comerciants implicats en les organitzacions conservadores i catòliques que ara aprofitaran el seu lloc per venjar-se de tots els qui havien actuat contra ells, deixant en un segon pla el paper de la Guàrdia Civil o d'altres en la investigació repressiva.

Quant als judicis examinats, cal dir que eren judicis sense garanties, amb acusacions contínues que els testimonis repetien quasi sempre sense proves, i la majoria eren per fets succeïts entre 1931 i 1939. Les acusacions eren majoritàriament de pertinença a organitzacions polítiques o sindicals, per opinar, per apropiarse de béns d'altres (col·lectivititzacions), de portar armes durant la guerra i en uns pocs casos per delictes de sang que no tenien testimonis vius.

La repressió militar fou especialment dura contra alguns sectors. En destaco cinc. Els quadres i líders revolucionaris i d'esquerres foren

els més afectats, i d'ells sobretot el sector anarquista i del POUM, que patí la major part de les vint-i-dues condemnes a mort basades en el lideratge exercit per aquestes persones. També els qui havien participat en el món cultural van ser dels més durament castigats ja que no es podia permetre un Granollers ric en opinions i propostes, i per això els Vinaixa, Canal, Albarranch o Garrell eren durament condemnats. En tercer lloc, també van ser jutjats militarment algunes persones d'ordre, tot i que elles no s'ho esperaven. Dos exemples clars serien els antics regidors d'Acció Catalana que havien ajudat durant la guerra les persones perseguides pels revolucionaris, o els regidors franquistes Sobrevia i Barbany.

Els canvis en els diferents sectors productius tampoc quedaren al marge de la repressió i reberen càstigs pels intents col·lectivitzadors. D'aquests destaco els judicis als taxistes o treballadors del camp, jugant un paper destacat la venjança i la persecució dels col·lectivitzadors i la sindicació al camp. També crida l'atenció l'actuació empresarial que he pogut seguir amb l'exemple de la fàbrica Roca Umbert: mentre en uns casos, aconseguien l'absolució d'una treballadora, regidora del PSUC, en altres aconseguien que es condemnés un treballador per robar unes peces de roba.

I a l'últim, els judicis també es dirigiren contra aquells que mostraven alguna actitud resistent, fos amb la paraula o amb l'acció, la qual cosa tot i poc perceptible crec que necessita més estudis i un major contrast de les fonts oficials.

Dels altres aspectes que s'ha treballat en aquest estudi, destaco el ferri control del món associatiu, i el contrast entre la mania persecutòria de les autoritats militars cap a la llengua catalana enfront d'unes autoritats locals que no veien aquest un tema prioritari.

En definitiva, la repressió franquista va ser aprofitada per les autoritats granollerines, les quals recuperant el poder que havien perdut els sectors conservadors l'any 1931, aprofitaren aquella per «netejar» la ciutat de tot el que recordés al Granollers progressista i catalanista i permeteren a la «nova guàrdia falangista» dirigir aquest procés redemptor.